

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Francisci Baconi Baronis de Verulamio, Vice-Comitis S. Albani, Summi Angliæ Cancellarii, Opera omnia, Quæ extant: Philosophica, Moralia, Politica, Historica ...

Bacon, Francis

Francofvrti ad Moenvm, 1665

V. De Principiis atque originibus secundum Fabulas Cupidinis & Coeli. Sive Parmenidis & Telesii, & præcipue Democriti Philosophia tractata in fabula De Cupidine.

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10497643-5

tora *Islemi* in *America*; & rursus quomodo hora fluxus ad littora *Peruviana* respondeat horæ fluxus circa littora *China*:

Inquiratur de magnitudinibus fluxuum ad diversa littora non solum de temporibus sive horis. Licet enim causentur fere magnitudines fluxuum per depressiones littorum, tamen nihilominus communicant etiam cum ratione Motus veri Maris, prout secundus est aut advertus.

Inquiratur de mari *Caspio* quæ sunt bene magis portiones Aquarum conclusæ absque ullo exitu in Oceanum si patiantur fluxum & refluxum, vel qualem, siquidem nostra fert conjectura Aquas in *Caspio* posse habere fluxum unicum in die, non geminatum, atque talem ut littora Orientalia ejusdem maris deserantur, cum occidentalia alluantur.

Inquiratur utrum fluxus augmenta in Novi-

lunius & Plenilunius, atque etiam in æquinociis, fiant simul in diversis mundi partibus? Cum autem dicimus (simul) intelligimus non eadem horam, (variantur enim horæ secundum progressus Aquarum ad littora, ut diximus) sed eodem die.

M O R Æ.

Non producit inquisitio ad explicationem plenam consensus motus mensuræ in mari cum motu Lunæ; sive illud fiat per subordinationem, sive per concausam.

Z Y Z Y G I Æ.

Inquisitio præsens conjungitur cum inquisitione, *Virum terra moveatur motu diurno?* Si enim æstus maris sit tamquam extrema diminutio motus diurni, sequetur globum terræ esse immobilem, aut saltem moveri motu longe tardiore quam ipsas aquas.

DE PRINCIPIIS ATQUE ORIGINIBUS

Secundum Fabulas

CVPIDINIS ET COELI.

Sive

PARMENIDIS ET TELESIL, ET PRÆCIPVE DEMOCRITI,
Philosophia, tractata in Fabula

De

CUPIDINE.

QUÆ de *Cupidine* sive *Amore* ab antiquis memorata sunt, in eandem personam convenire non possunt; quin etiam ab ipsis ponuntur *Cupidines* duo, & longo sane intervallo discrepantes: cum unus ex iis Deorum Antiquissimus, alter natu minimus fuisse diceretur. Atque de Antiquo illo nobis in præsentia sermo est. Narrant itaq; Amorem illum omnium Deorum fuisse antiquissimū, atque adeo omnium rerum, excepto chaos, quod ei coævum perhibetur. Atq; Amor iste prorsus sine parente introducitur. Ipse autem cum cælo mixtus, & Deos & res universas progenuit. A nonnullis tamen ovo prognatus incubante nocte traditus est. Ejus vero attributa ponuntur diversa, ut sit Infans perpetuus, cæcus, nudus, alatus, sagittarius. Vis autem ejus præcipua, & propria, ad corpora unnienda valet: etiam claves, Ætheris, Maris, & Terræ ei deferebantur. Fingitur quoq; & celebratur alter *Cupido Minor*, Veneris filius, in quem attributa Antiquioris transferuntur, & propria multa adjiciuntur.

Fabula ista cum sequenti de Cælo, brevi parabola complexu proponere videtur *Doctrinam de Principiis rerum & Mundi Originibus*, non multum dissidentem ab eâ Philosophiâ, quam *Democritus* exhibuit; nisi quod videatur aliquâto magis severa, & sobria, & perpurgatâ. Ejus enim viri, licet acutissimi & diligentissimi, contemplationes gliscabant tamen, & modum tenere nesciæ erant, nec se satis stringebant, aut sustinebant. Atq; etiam hæc ipsa placita, quæ in parabola delitecent, quamvis paulo emendatiora, talia sunt, qualia esse possunt illa, quæ ab Intellectu sibi permisso, nec ab experientia continenter & gradatū sublevaris, profecta videntur: Nā illud vitium existimamus etiam præca secula occupasse. Inprimis autem intelligendum est, quæ hic afferuntur, con-

clusa & prolata esse ex Autoritate Rationis humanæ solummodo, & sensus fidem secuta: cujus jam pridè cessantia & deficientia oracula merito rejiciuntur, postquā meliora & certiora mortalibus ex parte verbi divini affulserint, itaque chaos illud, quod *Cupidini* coævū erat, massam sive cōgregationem materiæ inconditam significabat. Materia autem ipsa, atque vis & natura ejus, demiq; Principia rerum in *Cupidine* ipso adumbrata erant. Ille introducit sine Parente, id est sine causa: Causa enim effectus veluti Parens est: idq; in tropis familiare & fere perpetuū est, ut Parens & Proles causam & effectum denotent: materiæ autem primæ, & virtutis atque actionis propriæ ejus causa nulla esse potest in Natura: (Deum enim semper excipimus) nihil enim hac ipsa prius. Itaq; efficiens nulla, nec aliquid Naturæ notius; ergo nec genus, nec forma. Quamobrè quæcunq; tandem sit illa materia, atque ejus vis & operatio, res positiva est & surda, atque prorsus ut invenitur accipienda, nec ex prænotione aliqua judicanda. Etenim modus si sciri detur, tamen per causam sciri non potest, cum sit post Deū causa causarum, ipsa incausabilis. Est enim terminus quidam verus & certus causarum in Natura; atque æque imperitici est & leviter philosophantis; cum ad ultimam Naturæ vim & legem positivam ventum sit, causam ejus requirere aut fingere; ac in iis, quæ subordinata sunt, causam non desiderare. Quare *Cupido* ab antiquis Sapientibus ponitur in parabola sine Parente, id est, sine causa. Neq; nihil in hoc est: imo haud scimus an non res omnium maxima. Nihil enim philosophiam peræq; corruptæ illa inquisitio Parentū *Cupidinis*; hoc est, quod philosophi principia rerum, quemadmodum in Natura inveniuntur, nō receperunt & amplexi sunt, ut doctrinam quandam positivam,

Ec 4

& tam-

& tamquam fide experimentalis, sed potius ex legibus sermonum, & ex Dialecticis & Mathematicis conclusivunculis, atque ex communibus notionibus, & hujusmodi mentis extra naturam expansionibus, ea deduxerunt. Itaque philosophanti quasi perpetuo hoc animo agitandum est, non esse Parentes *Cupidini*, ne forte intellectus ad inania descenderet: quia in hujusmodi perceptionibus universalibus gliscit animus humanus, & rebus & se ipso abutitur, & dum ad ulteriora tendit, ad proximiora recedit. Cum enim propter angustias suas, iis, quæ familiariter occurrunt, & quæ una & subito mentem subire & ferire possunt, maxime moveri consuevit: sit ut cum ad ea, quæ secundam experientiam maxime universalia sunt, se extenderit, & nihilominus acquiescere nolit: tum demum tamquam adhuc notiora appetens, ad ea, quæ ipsum plurimum affecerint, aut illa quæaverint, se vertit, & ea ut magis causativa, & demonstrativa quam ipsa illa Universalia sibi fingit.

Itaque quod prima rerum essentia, vis & *Cupido* sine causa sit, jam dictum est. De modo vero ejus rei (quæ causam non recipit) videndum. Modus autem & ipse quoque perobscurus est: idque à parabola ipsa monemur, ubi eleganter fingitur *Cupido*, ovum nocte incubante exclusum. Certe sanctus Philosophus ita pronuntiat: *Cuncta fecit Deus pulchra a tempestatibus suis, & Mundum tradidit disputationibus eorum: ita tamen ut non inveniat homo opus quod operatus est Deus à principio usque ad finem.* Lex enim summa essentia atque Naturæ, quæ vicissitudines rerum fecit & percurrit, (id quod ex verborum complexu describi videtur: *opus quod operatus est Deus à principio usque ad finem*) vis scilicet primis particulis à Deo indita, ex cuius multiplicatione omnis rerum varietas emergat & confloratur, cogitationem mortalium perstringere potest, subire vix potest. Aptissime autem fertur illud de ovo Noctis ad demonstrationes per quas *Cupido* iste in lucem editur. Quæ enim per Affirmativas concluduntur, videntur partus lucis: quæ vero per Negativas & exclusiones, ea tamquam à tenebris & nocte exprimentur & educantur. Est autem iste *Cupido* vere ovum exclusum à Nocte: notitia enim ejus (quæ omnino haberi potest) procedit per exclusiones & Negativas. Probatio autem per exclusionem facta, quædam ignoratio est, & tamquam *Nox*, quoad id quod includitur. Quare præclare *Democritus* Atomos sive femina, atque eorum virtutem, nullius rei similia, quæ sub sensum cadere posset, asserit: sed ea prorsus cæca & clandestina natura insignit. Itaque de ipsis pronuntiavit:

*Neque sunt igni simulata, neque ulli
Præterea rei, quæ corpora mittere possit
Sensibus, & nostros ad tactum tangere tactus.*

Et rursus de virtute eorum:

*At primordia quonondis in rebus oportet.
Naturam clandestinam cæcamque adhibere,
Emineat ne quid, quod contra pugnet & obster.*

Itaque Atomus neque ignis scintillis, neque Aquæ guttis, neque Auræ bullis, neque pulveris granis, neque spiritibus aut ætheris minutis, similes sunt. Neque vis & forma eorum aut grave quiddam est aut leve, aut calidum aut frigidum, aut densum aut rarum, aut durum aut molle, quæ in corporibus grandioribus inveniuntur: cum istæ virtutes, & reliquæ id genus compositæ sint & conflu-

ta. Neque similiter motus Naturalis Atomus, aut motus ille est descensus, qui appellatur naturalis, aut motus illi oppositus (plagæ) aut motus expansionis, & contractionis, aut motus impulsivus & nexus, aut motus rotationis cælestium, aut quispiam ex aliis moribus Grandiorum, simpliciter. Atque nihilominus & in corpore Atomus elementa omnium corporum, & in motu & virtute Atomus initia omnium motuum & virtutum insunt. Veruntamen in hoc ipso, nimirum de motu Atomus, collato ad motum Grandiorum, Philosophia parabola à Philosophia *Democriti* dissentire videtur. *Democritus* enim non omnino parabole tantum, sed & sibi quoque impari, & fere contrarius reperitur in iis, quæ amplius ab eo circa hoc dicta sunt. Debit enim motum heterogeneum Atomo tribuere, non minus quam corpus heterogeneum & virtutem heterogeneam. Verum ille motus duos descensus gravium, & ascensus levium (quem per plagam sive percussione magis gravium pellendo minus gravia in superius expeditabat) delegit ex motibus grandiorum, quos Atomo ut primitivos communicaret. Parabola autem heterogeniam & exclusionem ubique tæretur, tam substantia quam motu. At parabola ulterius innuit, harum, de quibus diximus, exclusionum finem aliquid & modum esse: Neque enim perpetuo *Nox* incubat. Atque Dei certe proprium est, eum de ejus Natura inquiritur per sensum, ut exclusiones in affirmativis non terminentur. Alia vero est hujus rei ratio, ea scilicet ut post debitas exclusiones & negationes, aliquid affirmetur, & constituatur, & ut Ovum quasi à tempestiva & matura incubatione excludatur: neque tantum Ovum excludatur Nocte, sed etiam ex ovo excludatur per *sona Cupidinis*: hoc est ut non tantum educatur & extrahatur hujusce rei notio quædam ex ignoratione, verum etiam notio distincta & confusa. Atque de demonstrationibus, quales hæc circa Materiam Primam esse possint, hæc habuimus, quæ cum sensu parabole maxime convenire arbitramur. Veniendum igitur ad *Cupidinem* ipsum, materiam scilicet primam, & dotes ejus, quas tanta circumstat *Nox*: & videndum, quid parabola ad illam lucis afferat, Neque nos fugit, opinionibus hujusmodi duras & incredibiles ad hominum sensus & cogitationes accedere. Atque ejus certe rei periculum jam factum esse plane cernimus in hac ipsa *Democriti* Philosophia de Atomis, quæ quia paulo acutius & altius in Naturam penettabat, & à communibus notionibus erat remotior, à vulgo pueriliter accipiebatur, sed & Philosophiarum aliarum, quæ ad vulgi captum magis accedebant, disputationibus tamquam ventis agitata, & fere extincta est. Et tamen etiam ille *Vir* suis temporibus summa admiratione floruit, & *Pentarchus* dictus est ob multiplicem scientiam, & inter omnes Philosophos, omnium consensu, maxime *Physicus* est habitus, ut *Magi* quoque nomen obtineret. Neque *Aristotelis* pugna & dimicationes (qui *Ottomannorum* more de regno suo Philosophiæ anxius erat, nisi fratres trucidasset; cui etiam curæ erat, ut ex ejus verbis liqueret, ne quid posteri scilicet dubitarent) tantum sua violentia, nec etiam *Platonis* majestas & solennia tantum reverentiâ potuerunt, ut Philosophiam hanc *Democriti* deleterent. Sed dum illa *Aristotelis* & *Platonis*

Platonis strepitu & pompa professoria in Scholis citumsonarent & celebrarentur, hæc ipsa *Democriti* apud Sapientiores, & contemplationum silentia & ardua complexos, in magno honore erat. Certe in seculis illis Romanæ Doctrinæ, illa *Democriti* & mansit & placuit, cum *Cicero* ejus viri ubiq; summa cum laude mentionem faciat, & non ita multo post præconium illud *Poëtae*, qui videtur ex temporis sui judicio (ut solent illi) de eo locutus esse, conscriptum sit & extet.

--- Cujus prudentia monstrat,

*Magnos posse Viros, & magna exempla duros
Verecun in Patria, cralloque sub ære nasci.*

Itaque non *Aristoteles* aut *Plato*, sed *Genfericus* & *Attila*, & Barbari hanc Philosophiam pessunderunt. Tum enim, postquam doctrina humana naufragium perpessa esset, tabula ista *Aristotelica* & *Platonica* Philosophiæ, tamquam materiæ cujusdam levioris & magis inflatæ, servatæ sunt, & ad nos pervenerunt, dum magis solida mergerentur, & in oblivionem fere venirent. Nobis vero digna videtur *Democriti* Philosophia, quæ à neglectu vindicetur, præsertim quando cum autoritate præfeci seculi in plurimis consentiat. Primo itaq; describitur *Cupido* ut persona quædam; ei que attribuntur Infantia, Alæ, Sagittæ, alia, de quibus sigillatim postea dicemus. Sed hoc interim sumimus; Antiquos proposuisse materiam primam (qualis rerum principium esse potest) formatam & dotatam, non abstractam, potentialem, informem. Atque certe materia illa spoliata, & passiva, prorsus humanæ mentis commentum quoddam videtur, atque inde ortum, quia Intellectui humano illa maxime esse videntur, quæ ipse potissimum haurit, & quibus ipse plurimum afficitur. Itaque sit ut formæ (quas vocant) magis existere videantur, quam aut Materia, aut Actio: quod illa latet, hæc fluit; altera non tam fortiter impingitur, altera non tam cõstanter in hæret. Imagines autem illæ contra, & manifestæ & constantes putantur; adeo ut Materia illa prima & communis, tamquam accessorium quiddam videatur, & loco Suffulcimenti; Actio autem quævis tamquam Emanatio tantum à formæ; atque prorsus primæ partes formis deferantur. Atque hinc fluxisse videtur formarum & Idearum regnum in Essentiis, Materia scilicet addita quadam phantastica. Aucta etiam sunt ista superstitione nonnulla (errorem, intemperantiam, ut sit, secuta) & Ideæ abstractæ quoque introductæ, & earum dignitates; tanta confidentia & majestate, ut cohors somniantium vigilantes fere oppresserit. Verum ista ut plurimum evanuerunt, licet alicui, nostro hoc seculo, cura fuerit, ea sponte inclinantis, fulcire & excitare majore ausu (ut nobis videtur) quam fructu. Verum quam præter rationem materia abstracta principium ponatur (nisi obstant præjudicia) facile perspicitur. Formas siquidem separatas quidam actu subsistere posuerunt, materiam separatam nemo; ne ex iis, qui eam ut principium adhibuerunt; atque ex rebus phantasticis entia constituere durum videtur ac perversum, neque inquisitioni de principiis consonum. Neque enim quæritur quomodo naturam Entium commodissime cogitatione cõplectamur, aut distinguamus, sed quæ sint vere Entia prima & maxime simplicia, ex quibus cætera deriventur. Primum autem Ens non minus vere

debet existere, quam quæ ex eo fluunt quodammodo magis. Authuphostaron enim est, & per hoc reliqua. At quæ dicuntur de materia illa abstracta, non multo meliora sunt, quam si quis Mundum & res, ex Categoriis & hujusmodi Dialecticis notionibus, tamquæ ex principiis, fieri asserat. Parum enim interest, utrum quis mundum fieri ex materia & forma, & privatione dicat, an ex substantia & qualitatibus contrariis. Sed omnes fere Antiqui, *Empedocles*, *Anaxagoras*, *Anaximenes*, *Heraclitus*, *Democritus*, de Materia prima in cæteris dissidentes, in hoc convenerunt, quod Materiam activam, forma nonnulla, & formam suam dispensantem, atq; intra se principium motus habentem, posuerunt. Neq; aliter cuiquam opinari licebit, qui non experientiæ plane desertor esse velit. Itaq; hi omnes mentem rebus submiserunt. At *Plato* mundum cogitationibus, *Aristoteles* vero etiam cogitationes verbis, ad judicium; vergentibus etiam tum hominum studiis ad disputationes & sermones, & veritatis inquisitionem severiorè missam facientibus. Quare hujusmodi placita magis toto genere reprehendenda, quæ proprie confutanda videntur. Sunt enim eorum, qui multum loqui volunt, & parum scire. Atq; abstracta ista materia est materia disputationum, nõ Vniversi. Verum rite & ordine philosophanti, Nature plane faciendæ est dissectio, nõ abstractio (qui autem secare eam nolunt, abstrahere coguntur) atq; omnino materia prima ponenda est conjuncta cõ forma prima, ac etiam cõ principio motus primo, ut invenitur. Nam & motus quoq; abstractio infinitas phantasias peperit, de animis, vitis & similibus, ac si iis per materiam & formam non satisfaceret, sed ex suis propriis penderent illa Principiis. Sed hæc tria nullo modo discernenda, sed tantummodo distinguenda, atq; asserenda materia (qualiscunq; ea sit) ita ornata, & apparatus, & formata, ut omnis virtus, Essentia, actio, atque motus naturalis ejus consecutio, & emanatio esse possit. Neque propterea metuendum, ne res torpeant, aut varietas ista, quam cernimus, explicari non possit, ut postea docebimus. Atque quod Materia prima forma nonnulla sit, demonstratur à Parabola in hoc, quod *Cupidinis* est persona quædam. Ita tamen ut materia ex toto sive massa materiæ quondam informis fuerit: Chaos enim informe; *Cupido* persona quædam, Atque hæc cum Sacris literis optime conveniunt. Neque enim scriptum est, quod Deus Hymen in principio creavit, sed Cælum & Terram.

Subjungitur etiam descriptio nonnulla status rerum, qualis fuerit ante opera dierum, in qua distincta mentio sit Terræ & Aquæ, quæ sunt nomina formarum: sed tamè quod massa secundum totum erat informis, Verum introducit in Parabolam *Cupido* ita personatus, ut sit tamè nudus. Itaq; post illos, qui materiam ponunt abstractam, proxime (sed in contrarium) peccant illi, qui eam ponunt non exutam. Atque de hac re quædam asserimus in iis, quæ de Demonstrationibus, quales in materiam primam conveniant, & de Heterogenia ipsius materiæ, à nobis jam dicta sunt. At hic, quem nunc ingrediemur, est proprius ejus rei tractandæ locus. Videndum ergo ex iis, qui principia rerum in materia formata fundaverunt, quanam sint illi, qui formam materiæ tribuerint naturam & nudam, & qui rursus superfusam & indutam

ducam. Inveniuntur autem omnino *quatuor opinantium sectæ*. *Prima est* eorum, qui unum quippiam asserunt rerum principium, diversitatem autem entium constituunt in Natura ejusdem principij fluxu & dispensabili. *Secunda* eorum, qui principium rerum ponunt substantia unicum, idque fixum & invariabile, diversitatem entium deducunt per hujusmodi principij diversas magnitudines, figuras, & posituras. *Tertia* eorum, qui plura constituunt rerum principia; & diversitatem entium ponunt in eorum temperamento & mixtione. *Quarta* eorum, qui infinita aut saltem numerosa constituunt rerum principia sed specificata & effigata; quibus nihil opus ut comminiscantur aliquid, quod res deducat ad multiplex, cum Naturam jam à principio disgregent. Inter quos *secunda secta* nobis videtur solummodo *Cupidinem* exhibere, ut est, nativum & exutum. *Prima* veto introducit eum tanquam velo discretum, *Tertia* tunicatum. *Quarta* etiam chlamydatum & fere sub larva. Atque de singulis pauca dicemus ad meliorem parabolæ explicationem. *Primo* igitur ex iis qui unum rerum principium statuerunt, neminem invenimus, qui illud de Terra affirmaret. Obstabat scilicet Terræ natura quiescens, & torpens, & minime activa, sed cœli & ignis & reliquorum patiens; ne id cuiquam in mentem veniret asserere. Attamen prisca sapientia Terram proximam à chaos ponit, cœlique primo parentem, deinde nuptam; ex quo conjugio omnia. Neque propterea hoc accipiendum, ac si veteres unquam statuissent Terram principium Essentiae; sed principium vel originem potius schematici sive systematis. Itaque hanc rem ad parabolam sequentem de cœlo rejicimus, ubi de Originibus inquiremus; quæ est inquisitio, ad illam de principijs, posterior.

At *Thales* Aquam principium rerum posuit. Videbat enim Materiam præcipue dispensari in humido, humidum in Aqua. Consentaneum autem esse illud rerum principium ponere, in quo virtutes entium & vigores, præsertim Elementa generationum & instaurationum potissimum invenirentur. Genituram Animalium humidam; etiam Plantarum semina & nuclea, quamdiu vegetarent, nec effœta essent, tenera & mollia. Metalla quoque liquefcere & fluere, & esse tamquam terræ succos concretos, vel potius Aquas quasdam minerales. Terram ipsam imbribus aut irrigatione fluviorum fecundari & instaurari, nihilque aliud videri Terram & Limum, quam fœces & sedimenta Aquæ. At aërem planissime esse aquæ expirationem atque expansionem. *Quin* & ignem ipsum non concipi, neque omnino durare aut ali, nisi ex humido & per humidum. *Pinguedinem* autem illam humidam, in qua flamma & ignis sustentantur & vivunt, videri quandam Aquæ maturitatem & cœctionem. Corpus rursus & molem Aquæ per Univerſum, ut fomitem communem, dispertiri. Oceanum terræ circumfundit: vim maximam aquarum dulcium subterraneam, unde fontes & fluvij, qui venarum instar, aquas per terræ & viscera deportent. At iramensas vaporum & Aquarum congregationes in superne esse, utque aliam quandam Aquarum Univerſitatem, utpote à qua inferiores Aquæ, atque adeo oceanus ipse reparantur & reficiantur. Etiam ignes cœlestes existimabat Aquas illas &

vapores depascere. Neque enim aut sine alimento subsistere, aut aliunde ali posse figuram autem Aquæ, quæ in ejus particulis (guttis videlicet) cernitur, eandem cum figura Univerſe esse, rotundam nempe & sphericam: quin & undulationem Aquæ, etiam in aëre & flammâ, notari & conspici, motum denique aquæ habilem, nec torpescentem, nec præfestinam: numerosissimam autem piscium & Aquatiliam generationem. Sed *Anaximenes* aërem delegit, quod unum esset rerum principium. Nam si moles in constituendis rerum principijs spectanda sit, videtur aër longe maxima universi spatia occupare. Nisi enim detur vacuum separatum, aut recipiatur superstitio illa de Heterogenia cœlestium & sublunarium: quicquid à globo terræ ad ultima cœli extenditur spatia, atque astrum aut meteorum non est, aëre substantia compleri videtur. Atque globi terrestris domicilium instar puncti ad cœli ambitum cœsetur. In æthere vere ipso, quantula portio in stellis cœspersgitur: cum in citimis sphaeris singulæ conspiciantur, in ultima licet ingens earum numerus sit, tamen præ spatiis interstellaribus, exiguum quiddam spatij siderum appareat: ut omnia tanquam in vastissimo aëris pelago natare videantur. Neque parva est ea portio aeris & spiritus, quæ in aquis & cavis terræ locis, sedem & moram habet: unde aquæ fluorem suum recipiunt. *Quin* & extenduntur quandoque & intumescunt: Terræ autem non solum porositas sua accidit, sed etiam tremores & convulsiones, evidentia signa venti & aeris inclusi. Quod si media quædam Natura sit propria principiorum, ut tantæ varietatis possit esse susceptiva: non prorsus in aere reperiri videtur. Est enim aer tamquam commune rerum vinculum, non tantum quia ubique præsto est, & succedit, & vacua possidet, sed multo magis quod videtur esse Naturæ cujusdam mediæ & diaphoræ. Hoc enim corpus illud est, quod lucem, opacitatem, omniumque colorum tincturas, & umbrarum Eclipse excipit & vehit: quod sonorū etiam harmonicorū, & (quod multo majus est) articulorum impressiones & signaturas motu accuratissimo discriminat: quod odorum differentias, non tantum generales illas suavis & fastidi gravis, acuti & similibus, sed proprias & specificatas, Rosæ, Violæ, subit nec confundit: quod ad celebres & potentissimas illas qualitates calidi, frigidi, etiam humidi, sicci, quodammodo æquum se præbet, in quo vapores aquei, halitus pingues, spiritus salium, metallorum fumij, suspensa volant. Denique in quo radij cœlestes, & arctiores rerum consensus & discordiæ, secretò comment, & obmurmurant, ut sit aër veluti Chaos secundum, in quo tot rerum semina agant, errent, tentent, atque experiantur. Postremo, si vim generalem & vivificantem in rebus consulas, quæ ad rerum principia manuducat ea que manifestet, etiam aeris potiores partes esse videntur: adeo ut aeris & spiritus & Animæ vocabula usu nonnunquam confundantur. Idque meritò cum vitæ paulo adultioris (exceptis scilicet rudimentis illis vitæ in Embryonibus & ovis) respiratio aliqua omnes sit veluti individuus: adeo ut pisces concreta & congelata Aquarum superficie suffocentur. Etiam ignis ipse nisi ab aura circumfusa animetur, extinguitur, nihilque aliud videtur, quam aër attritus,

tus, irritatus & incensus, quemadmodum aqua è contra videri possit àëris coagulum & receptus, Etiam terram perpetuò àërem exhalare, neque ut per aquam in formam àëris, transitum faciat, opus habere. *Heraclitus* verò magis acutus, sed minùs credibilis, ignem rerum principium posuit. Neque enim naturam mediam, quæ maximè vaga & corruptibilis esse solet, sed naturam summam & perfectam, quæ corruptionis & alterationis terminus quidam sit; ad rerum principia constituenda quæsiuit. Videbat autem maximarum rerum varietatem & perturbationem in corporibus solidis & consistentibus inveniri. Talia enim corpora organica esse possunt, & veluti machinæ quædam: quæ etiam ex figura innumeras variationes nanciscuntur, qualia sunt corpora animalium & plantarum. Etiam in his ipsis, ea quoque, quæ organica non sunt, tamen si acutiùs introspectantur, valde esse dissimilia reperiuntur. Quanta enim dissimilitudo inter partes Animalium illas ipsas, quæ vocantur Similares? cerebrum, humorem crystallinum, albuginem oculi, os, membranam, cartilaginem, nervum, venam, carnem, pinguedinem, medullam, sanguinem, spetma, spiritum, chilum, reliqua? etiam inter partes Vegetabilium, radicem, corticem, caulem, folium, florem, semen, & similia? At fossilia organica non sunt certè, sed tamen in una specie variè commista sunt, & ad invicem admodum copiosam varietatem ostendunt. Quamobrem basis illa diversitatis entium, ampla, lata, & exporrecta, in qua tantus rerum apparatus elucescit & observatur, constitui videtur in natura solida & consistenti. Corpora verò liquorum, vis schematismi organici planè deserit. Neque enim reperitur per totam istam naturam visibilem, aut animal, aut planta, in corpore merè fluido. Ergò numerosissima illa varietas à natura liquida absconditur, & subducitur. Manet nihilominùs varietas non parva, ut in tanta diversitate fusilium, succorum, destillatorum, & hujusmodi, manifestum est. At in àëreis & pneumaticis corporibus arctatur multò magis varietas, & obducitur promiscua quædam rerum similitudo. Certè vis illa colorum & saporum, quibus liquores quandoque distinguuntur, omninò cessat; odorum verò manet, atque aliarum nonnullarum, ita tamen, ut transeant, confundantur, & minùs hæreant; adeò ut in universum quò magis ad ignis naturam fiat appropinquatio, tantum de varietate depereat. At postquam ad ignis naturam ventum est, ejusque reificati & purioris, omne organum, omnisque proprietas, omnis dissimilaritas exiuit, atque natura tanquam in vertice pyramidalis, in unum coire videtur, atque ad terminum actionis suæ propriæ pervenisse. Itaque incensionem sive ignescentiam pacem nominavit, quia naturam componeret: Generationem autem bellum, quia ad multiplex deduceret. Atque ut ista ratio, (quæ res à varietate ad unum, & ab unitate ad varium, fluminis instar fluere & refluere,) aliquo modo explicare posset: Ignem ei densari & rarefcere placuit, ita tamen ut *rarefcencia* illa versus naturam igneam, actio esset naturæ directæ & progressivæ: *Densatio* autem veluti retrogradatio naturæ & destitutio. Utrumque fato & certis periodis (secundùm summam)

fieri censebat: ut mundi istius, qui volvitur, futura sit quandoque conflagratio, & deinde instauratio, atque incensionis & generationis series perpetua & successio. Ordinem autem (si quis diligenter versetur in tenui ea, quæ de hoc viro atque ejus decretis ad nos pervenit, memoria) diversum statuit *incensionis & extinctionis*. In scala enim *incensionis*, nihil ab iis, quæ vulgata sunt, dissentiebat: ut progressus *rarefcencia* & extenuationis esset à terra ad aquam, ab aqua ad àërem, ab àëre ad ignem: at non idem decursus: sed ordinem planè invertebat. Ignem enim per extinctionem terram educere assererebat, tanquam fæces quasdam atque fuligines ignis: eas deinceps uditatem concipere & colligere, unde aquæ fiat effluviùm, quæ rursus àërem emittat & expiret: ut ab igne ad terram mutatio fiat in præceps, non gradatim.

Atque hæc, aut iis meliora, cogitabant illi, qui unum rerum principium statuerunt, naturam simpliciter intuiti, non contentiosè. Atque laudandè sunt, quòd vestem unicam *Cupidini* tribuerint, id quod nuditati proximum est; atque hujusmodi vestem, quæ est (ut diximus,) veli cuiuspiam instar, non profectò telæ spissioris. Vestem autem *Cupidini* appellamus formam aliquam materiæ primæ attributam, quæ asseratur esse cum forma alicujus ex entibus secundis substantialiter homogenea. Illa autem quæ de aqua, àëre, igne, ab istis asseruntur, non firmis admodum rationibus nixa, reprehendere non fuerit difficile; neque causa videtur cur de singulis differamus, sed tantùm in genere. Primò itaque videntur Antiqui illi in inquisitione principiorum, rationem non admodum acutam instituisse, sed hoc solummodò egisse, ut ex corporibus apparentibus & manifestis, quod maximè excelleret, quærerent: & quod tale videbatur, principium rerum ponerent: tanquam per excellentiam, non verò aut realiter. Putabant enim hujusmodi naturam dignam, quæ sola esse diceretur qualis apparet: Cætera verò eandem ipsam naturam esse existimabant, licet minimè secundùm apparentiam: ut vel per tropum locuti, vel tamquam fascinati videantur, cum impressio fortior reliqua traxerit. At verò contemplantem, æquum se præbere oportet ad omnia, atque principia rerum statuere, quæ etiam cum minimis & rarissimis, & maximè desertis quibuscunque entium convenient, non tantùm cum maximis, & plurimis, & vigentibus. Licet enim nos homines entia, quæ maximè occurrunt, maximè miremur, tamen naturæ sinus ad omnia laxatur. Quòd si principium illud suum teneant, non per excellentiam, sed simpliciter: videntur utique in duriorem tropum incidere: cum res planè deducatur ad æquivocum, neque de igne naturali, aut naturali àëre, aut aqua, quod asserunt prædicari videatur, sed de igne aliquo phantastico & notionali, (& sic de cæteris,) qui nomen ignis retineat, definitionem abneget. Porro videntur & illi in eadem incommoda compelli, quæ assertores materiæ abstractæ subeunt. Ut enim illi materiam potentialem & phantasticam ex toto, ita & isti ex parte introducunt. Ponunt etiam materiam quoad aliquid (principium illud nempe suum,) formatam & actuaalem: quoad reliqua tantùm potentialem. Neque aliquid lucri fieri per istud genus principii unici videtur, magis quàm per illud

illud materiæ abstractæ; nisi quod habetur aliquid quod observetur ad intellectum humanum, in quo cogitatio humana magis desigatur & acquiescat, & per quod Notio principii ipsius paulò plenior sit, reliquorum omnium abstrusior, & durior. Sed scilicet illà ætate *Pradicamenta* regnum non acceperant, ut potuisset principium illud materiæ abstractæ latere sub fide & tutela Pradicamenti substantiæ. Itaque nemo ausus est confingere materiam aliquam planè phantasticam, sed principium statuerunt secundùm sensum, aliquod Ens verum: modum autem ejus dispensandi (liberiùs se gerentes) phantasticum. Nihil enim inveniunt, imò nec comminiscuntur, quo appetitu, aut stimulo, aut quâ ratione, viâ, aut ductu, illud principium suum à se degeneret, & rursus se recipiat. At cùm tanti appareant per Univerfum contrariorum exercitus, densi, rari, calidi, frigidi, lucidi, opaci, animati, inanimati, & aliorum plurimorum, quæ se invicem oppugnant, privant, perimunt: hæc omnia ab uno quopiam rei materiæ fonte manare putare, neque tamen ullum ejus rei modum ostendere, speculationis cujusdam attonitæ videtur, & inquisitionem deserentis. Nam si de re ipsa per sensum constaret, ferendum esset, licet modus esset in obscuro: Rursus si modus vi rationis erutus esset aliquis habilis & credibilis, discedendum fortasse ab apparenti; sed minimè postulandum, ut iis assentiamus, quorum nec Entia per sensum manifesta, neque explicationes per rationem probabiles. Præterea, si unum esset rerum Principium, debuerat ejus conspici in omnibus rebus nota quædam, & tamquam partes potiores, & prædominantia nonnulla: neque inveniri principatum ullum, quod Principio ex Diametro opponatur. Etiam in medio collocari debuerat, ut omnibus commodiùs sui copiam faceret, & per ambitum se diffunderet. At horum nihil esse in illis placitis invenitur. Nam terra, quæ à principii honore separatur, & excluditur, videtur suscipere & fovere naturas illis tribus Principalibus oppositas, cùm ad nobilitatem & lucidam naturam ignis, opponat naturam quietam & opacam: ad tenuitatem & mollitiem aëris, opponat similiter naturam densam & duram: & ad humiditatem & sequacitatem Aquæ, naturam siccam, rigidam, & asperam: atque ipsa quoque Terra medium locum occupavit, cæteris deturbatis. Porro, si unicum esset rerum Principium, debuerat & illud tum ad rerum generationem, tum ad earum dissolutionem, æquam præbere naturam. Tam enim est principii, ut res in illud solvantur, quàm ut res ex illo gignantur. At hoc non fit; sed ex iis corporibus Aër & Ignis ad materiam generationis præbendam inepta videntur, ad eorum resolutionem excipiendum parata. At Aqua contra ad generationem benigna & alma: ad resolutionem sive restitutionem magis aliena & averfa; id quod facile cerneretur, si imbres paulisper cessarent. Quin & putrefactio ipsa nullo modo res ad Aquam puram & crudam redigit. Sed longè maximus error, quod constituerunt principium corruptibile, & mortale. Id enim faciunt, cùm principium introducant tale, quod naturam suam in compositis deferat & deponat.

Nam quodcumque sui naturam finibus exit,

Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.

Verùm hac ratione magis nobis opus erit statim cùm ad illam tertiam sectam, quæ plura decrevit rerum principia, sermo jam ordine devecutus sit; quæ certè Secta plus roboris habere videri possit, plus præjudicii certè habet. Itaque ad opiniones non secundùm genus & in communi, sed singulas accedemus.

Itaque ex iis, qui plura principia dixerunt, separabimus eos, qui infinita afferunt. Ille enim locus de Infinito, ad Parabolam Cæli pertinet. Verùm ex Antiquis *Parmenides* duo rerum Principia ignem & terram, dixit, sive cælum & terram. Solem enim & sidera, verum ignem esse asseruit, eumque purum & limpidum, non degenerem, qualis apud nos est ignis, qui tanquam *Vulcanus* in terram dejectus ex casu claudicat. *Parmenides* verò Placita instauravit seculo nostro *Telesius*, Vir Peripateticis rationibus (si aliquid illæ essent) potens & instructus, quas etiam in illos ipsos vertit. Sed asserendo impeditus; & destruendo quàm astruendo melior. Ipsius verò *Parmenidis* inventorum parca admodum & perexilis memoria. At tamen fundamenta similis opinionis planè jacta videntur in libro, quem *Plutarchus* de primo frigidio conscripsit: qui Tractatus videtur ex aliquo Tractatu antiquo, qui tunc temporis exstabat, jam perit, delcriptus & desumptus. Habet enim non pauca & acutiora, & firmitiora, quàm solent esse authoris ipsius, qui ea vulgavit; à quibus monitus atque exercitatus videtur *Telesius*, ut ea & studiose arriperet & strenuè persequeretur in suis de Natura Rerum Commentariis. Placita autem hejus Sectæ sunt hujusmodi. Primas formas ac prima Entia activa, atque aded primas Substantias, calorem & frigus esse, eadem nihilominus incorporata existere: sed subesse materiam passivam & potentialem, quæ corpoream molem præbeat, atque sit utriusque naturæ ex æquo susceptiva, ipsa omnia actionis experts Lucem pullulationem caloris esse, sed caloris dissipati, qui coeundo multiplicatus, fit robustus & sensibilis. Opacitatem similiter delititionem & confusionem naturæ radiantis ex frigore. Rarum & Densum caloris & frigoris texturas & veluti telas esse; calorem verò & frigus eorum effectores & opifices, densante opus frigore & inspissante, divellente autem calore & extendente. Ex ejusmodi texturis indi corporibus dispositionem erga motum, vel habilem, vel averfam, Raris videlicet promptam & habilem, Densis torpescentem & averfam. Itaque calorem per tenuem motum excitare, & peragere, frigus per densum, motum compescere & sedare. Quare esse & poni quatuor naturas coessentialia, atque conjugatas, eaque duplices; ordinem eum, quem diximus, ad invicem servantes; (fons enim calor & frigus, ceteræ emanationes,) sed tamen perpetuò concomitantes & inseparabiles. Eas esse, Calidum, Lucidum, Rarum, Mobile. Et quatuor rursus his oppositas, Frigidum, Opacum, Densum, Immobile. Sedes verò & contignationes primæ conjugationis in cælo, sideribus, ac præcipuè in Sole statui; secundæ in Terra. Cælum enim è summo integroque calore & materia maximè explicata esse calidissimum, lucidissimum, tenuissimum, maximè mobile. Terram contra, ex frigore inte-

gro & irretracto, & materia maximè contracta, frigidissimam, tenebrosissimam, densissimam, penitus immobilem, ac summo pere motum exhorrentem. Summitates vero cœli naturam suam integram atque illæsam servare, diversitatem nonnullam inter se admittentes, sed à contrarii violentia & insultu penitus semotas: similem per ima sive intima Terræ constantiam esse, extrema tantum ubi contrariorum sit appropinquatio & concussus, laborare, & ab invicem pati & oppugnari. Cœlum itaque tota mole & substantia calidum & omnis contrariæ naturæ profusus expers, sed inæqualiter; aliis partibus scilicet magis calidum, aliis minus. Stellatum enim corpus intensius calidum, interstellare remissius; Quin & stellis ipsis alias aliis ardentiores, & ignis magis vividi & vibrantis: ita tamen ut contraria Natura frigoris, aut aliquis ejus gradus, nunquam eo penetret; recipere enim diversitatem Naturæ, contrarietatem non recipere. Neque vero de calore aut igne cœlestium, qui est integer & nativus, ex igne communi judicium omnino fieri. Ignem enim nostrum extra locum suum, trepidum, contrariis circumfusum, indignum, & sibi pem alimentum, ut conservetur, emendicantem, & fugientem: At in cœlo vero locatum, ab impetu alicujus contrarii disjunctum, constantem, ex se & similibus conservatum, & proprias operationes libere & absque molestia peragentem. Item cœlum omni parte lucidum, sed secundum magis & minus. Cum enim sint ex stellis notis & numeratis, quæ nisi cœlo sereno conspici non possint, atque in Galaxia sint nodi minutarum stellarum, quæ albedinem quandoque conjunctæ, non corpus lucidum distinctæ repræsentent; Nemini dubium esse posse, quin & sint stellæ complures, quoad vos invisibiles; atque adeo universum cœli copus luce præditum sit, licet fulgore non tam robusto & vibrante, nec radiis tam confertis & constipatis, ut tanta spatia distantiarum vincere queat, & ad nostrum aspectum pervenire. Ita rursus cœlum universum ex substantia tenui & rara, nil in eo contrusum, nil illibenter compactum, sed tamen alia parte materiam magis explicatâ, alia minus explicatam fortiri. Postremo, motum cœli enim inveniri, qui rei maxime mobili cõpetat, conversionis nimirum sive rotationis; motus enim circularis absque termino est, & sui gratia. Motus in linea recta, ad terminum & ad aliquid, & tamquam ut quiescat. Itaque universum cœlum motu circulari ferti, nec ullam ejus partem hujus motus expertum esse; sed tamen quemadmodum & in calore, & in luce, & raritate cœli versatur inæqualitas, ita & in motu eandem notari; adeoque magis insigniter, quia observationem humanam magis lacessit & sustinet, ut etiam calculos pati possit. Motum autem Orbicularem & incitationem differre posse, & latationem, & incitationem, ut sit celerior aut tardior; latationem, ut sit in circulo perfecto, aut aliquid habeat spiræ, neque se plane restituat ad eundem terminum; (nam linea spiralis ex circulo & recta composita est) Itaque hæc ipsa cœlo accidere, varietatem nempe incitationis, & deflexionem à restitutione, sive spiralitytem. Nam & stellæ inerrantes & Planetæ impariter propeant; & planetæ evidenter à Tropico in Tropicum deflectunt, atque quo sublimiora cœlestia sunt, eo & majorem incitationem fortiantur, &

propriorem spiram. Nam si Phænomena simpliciter, atque ut conspiciuntur, accipiantur, & ponatur motus diurnus unus naturalis & simplex in cœlestibus, & formositas illa Mathematica (ut motus reducatur ad circulos perfectos) contemnatur, & recipiantur lineæ spirales; & contrarietates illæ motuum in consecutione, ab Oriente in Occidentem (quem vocant primi Mobilis) & rursus ab Occidente in Orientem (quem vocant motum proprium Planetarum) redigantur in unum, salvando differentiam temporis in restitutione per præfestinationem & derelictionem, & diversam politatem Zodiaci per spiras; manifestum est hoc, quod diximus, evenire. Exempli gratia, ut Luna, quæ est Planetarum infima, incedat & tardissime, & per spiras maxime raras & hiantes. Atque talis quædam natura portiois illius cœli, quæ fit (propter distantiam à contrario) firma & perpetua, huic Sectæ videri possit. Utrum vero veteres terminos servavit *Telesus* ut talia esse putaret, quæcunque supra Lunam collocantur, cum Luna ipsa, an altius vim inimicam ascendere posse, perspicue non ponit. At terræ (quæ est oppositæ Naturæ contignatio & sedes) portionem itidem maximam, intemeratam & inconcussam statuit, & quo cœlestia non penetrent. Eam vero qualis sit non esse cur inquiratur, ait. Sat esse ut quatuor illis naturis, frigiditate, opacitate, densitate, & quiete, iisque absolutis, & nullatenus imminutis, dotata judicetur. Partem autem terræ versus superficiem ejus, veluti quandam corticem, aut incrustationem, generationi rerum assignat, omniaque entia, quæ nobis quovis modo innotuerunt, etiam ponderosissima, durissima & altissime demersa, metalla, lapides, mare, ex terra per calorem cœli, aliqua ex parte versa & subacta, & quæ non nihil caloris, radiationis, tenuitatis, & mobilitatis jam conceperit, & denique ex media inter Solem & terram puram naturâ participet, consistere. Itaque necesse est ut terra illa pura, infra profundissima Maris, Mineranem & omnis generati deprimatur; & à terra illa pura, usque ad Lunam aut altiora fortasse, media quædam natura ex temperamentis & refractionibus cœli & terræ collocetur. Postquam autem interiora utriusque regni satis munisset, expeditionem & bellum molitur. Nam in spatiis illis intra extrema cœli & intima Terræ, omnem tumultum & conflictum, & tartarismum inveniri, ut sit in Imperiis, in quibus illud usuvenit, ut fines incursionibus & violentiis infestentur, dum interiores provincie securâ pace fruuntur. Has itaque Naturas & earum concreciones, sese assidue generandi & multiplicandi, & quaquaversus offundendi, & molem Materie universam occupandi, & sese mutuo oppugnandi & invadendi & propriis se sedibus deturbandi & eiciendi, & sese iis in constituendi, præterea & alterius Naturæ vim, & actiones, & proprias etiam percipiendi &prehendendi, & ex hujusmodi perceptione se movendi & accommodandi, appetitum & facultatem habere, atque ex ista decertatione, omnium Entium, atque omnis Actionis & virtutis varietatem deduci. Videtur tamen alicubi, licet titubanter & strictim, aliquid dotis materię impertiri, primò, ut non augeatur, nec minuat, per formas & activa Entia, sed summâ Universali constet: deinde ut motus gravitatis sive descensus ad illam

referatur; etiam quiddam de nigredine materię in-
jicit. Illud autem perspicue; calorem & frigus eadē
vi & copiā, in materia explicata vires remittere, in
complicata intendere; cum mensuram non suam
sed materię impleant. Modum vero excogitat at-
que explicat *Telesius*, quo ex hoc certamine & lucta
induci atque expediti possit tam fecunda & mul-
tiplex entium generatio. Ac primò cavet Terrę, in-
feriori scilicet principio, ac ostendit quid in causa
sit, cur à Sole terra jam pridem destructa, & absor-
pta non sit, nec in futurum esse possit. Caput huic
rei distantiam ponit Terrę à stellis fixis immensam,
à Sole ipso satis magnam, & qualis esse debeat, be-
ne mensuratum. Secundo; declinationem radiorū
Solis, à perpendiculari, habito respectu ad partes
Terrę diversas; quod videlicet supra majorem
partem terrę Sol nunquam sit in vertice, aut inci-
dentia radiorum perpendicularis; adeo ut univer-
sum Terrę globum vigore aliquo caloris notabili
nunquam occupet. Tertio, obliquitatem motūs
Solis, in transcurso per Zodiacum, habito respectu
ad easdem Terrę partes, unde calor Solis in quali-
cunque vigore non assiduo ingeminatur, sed per
intervalla majora recedit. Quarto celeritatem Solis
respectu motūs diurni, qui tantum ambitum
tam exiguo temporis spatio conficit, unde minor
mora caloris, neque momentum aliquod tempori-
tis, in quo calor constet. Quinto, continuationem
corporum inter Solem & Terram, quod Sol non
per vacuum in egras caloris demittat vires, sed per
tot corpora renitentia permeans, & cum singulis
fatagens, & dimicans, in immensum langueat, & e-
nervetur; tantò magis quod quò longius procé-
dat atque debilior evadat, eò corpora inveniat ma-
gis inobsequentia, maxime omnium, postquam ad
terrę superficiem ventum est, ubi videtur non so-
lum renitentia, sed plane quædam repulsio. Pro-
cessum vero immutationis talem afficit. Bellum
plane inexpiabile, atque internocivum est; neque
contrarias istas naturas ullo symbolo convenire,
neque per tertiam, præterquam hylen. Itaque u-
tramque naturam hoc ipsum appetere, niti, con-
tendere, ut alteram plane perdat, seque solam
& suam materię indat; ut sit Solis opus (quod
perspicue & sæpe dicit) plane terram vertere in
Solem, & vicissim opus Terrę, Solem vertere in
terrā; neque hoc officere quin omnia certo or-
dine, definitis temporibus, & iustis mensuris
fiant; atque actio quæque cursu debito incipiat,
moliatur, vigeat, langueat, cesset. Quod tamen
per leges fœderis aut concordie, ullas non fieri, sed
omnino per impotentiam: omne enim plus &
minus in virtute & actione non ab intensio-
nis moderamine (quæ integrum quiddam con-
cipiscit) sed ab oppositæ naturæ ictu & frano esse; Ope-
rationis diversitatem & multipliciter atque et-
iam perplexitatem; omnino propter unum ex
tribus istis evenire; vim caloris, dispositionem
materię, modum subactionis; quæ tamen tria
nexu quodam inter se implicantur, atque sibi ipsi
concausæ sunt. Calorem ipsum; vi, copia,
mora, medio, successione differre: Successionem
vero ipsam in plurimis variari, Accedentia, Re-
cedentia, sive intentione, remissione; saltu, gra-
du, reditu; sive repetitione per majora aut mi-
nora intervalla; atque hujusmodi alterationi-
bus, Calores itaque prorsus vi & natura longe

diversissimos esse, prout puriores vel impuri-
ores, habita ratione ad primum fontem (Solem
videlicet) facti sunt. Neque calorem omnem ca-
lorem fovete; sed postquam gradibus bene mul-
tis ad invicem distent, se mutuo non minus quam
frigore perimere ac perdere, & proprias actiones
agere & alterius actionibus adversari atque oppo-
ni; ut minores calores ad multo majores consti-
tuat *Telesius* tamquam proditores & perfugas, &
cum frigore conspirantes. Itaque vividum illum
calorem, qui in igne est; & vibratur, exilem illum
calorem, qui in aqua serpit, omnino intermittere;
atque similiter calorem præternaturalem humo-
rum putridorum in corpore humano; calorem
naturalem suffocare & extinguere. Copiam ve-
ro caloris plurimum interesse, manifestius esse,
quam ut explicatione egeat. Neque enim unam
aut alteram ignis prunam æque vehementer; ac
multas coarctatas, calefacere; maxime autem
insigniter copię caloris effectum demonstrari in
multiplicatione caloris Solis; per reflexionem ra-
diorum; numerus enim radiorum conduplica-
tur per reflexionem simplicem, multiplicatur per
variam. Copię caloris vero debet adicribi vel ad-
di & Uno, quod etiam obliquitate & perpendi-
culo radiorum optime ostenditur; cum quo pro-
pius & ad acutiores angulos radius directus & re-
flexus coëat, eò validiorem caloris ictum faciat.
Quin & Sol ipse, cum inter majores illos & tro-
bustiores stellarum fixarum ignes Regulum, Ca-
niculam, spicam, versatur, valentiores fervores ef-
flat. Moram vero caloris evidentissime maximi
momenti operationem esse, cum omnes virtutes
naturales tempora colant, observent; ut ad vi-
tes actuandas tempus requiratur nonnullum, ad
roborandas; bene multum. Itaque moram ca-
loris, calorem æqualem in progressivam & inæ-
qualem converteret; quia calor & antecedens &
subsequens simul conjugantur; id & in fervori-
bus Autumnalibus, quia fervoribus festis albis
& in horis æstivis pomeridianis, quia horis ipsi
meridianis aduentores sentiuntur; manifestum
esse, etiam in frigidioribus regionibus debilitatem
caloris, mora & longitudine dierum æstivis tem-
poribus quandoque compensari. At mediocri-
tatem & efficaciam in calore deferendo insignem
esse. Hinc enim tempestatum temperiem magno-
pere variat; ut cælum indicibili inconstancia per
dies æstivos ægredum non nihil, per dies hiematis
sudum quandoque invenitur; Sole interim nec
suum & ipsa sua constanter & legitime servante;
Etiam segetes & uras flantibus Austris & cæ-
lo nubiloso, magis mutari. Atque omnem cessi-
secundum varias annorum revolutiones & opposi-
tionem & execrationem, aliquando pestilentem
& morbidam, aliquando salubrem & amicam;
hinc causam & originem sumere; medio scilicet
aëre variante, quæ dispositionem ex ipsa consi-
stunt & alteratione tempestatum diversam; longi
fossille serie colligit. Successionem vero caloris
atque ordinis quo calor calorem consequuntur,
ut multiplicem rationem; ita summam virtu-
tem esse. Neque Solem tam numerosam & pro-
lificam generationem educere potuisse, nisi cor-
poris Solis moventis configuratio versus Terram
& Terrę partes; plurima inæqualitatis & varia-
tionis particeps esset. Nam & circulator mo-
vetur

veur Sol, & rapide & ex obliquo, & se rexit, ut & absens sit & prærens, & propior & remotior & magis ex perpendiculari; & magis ex obliquo, & citius rediens & tardius, neque ullo temporis momento calor emanans à Sole sibi constet, neque brevi intervallo usquam (nisi sub ipsis Tropiceis) se restituat; ut tanta varietate generantis, cum tanta varietate generati optime conveniat. Cui addi posse medii sive vehiculi naturam diversissimam. Cætera quoque quæ de inæqualitate & gradibus caloris unici dicta sunt, posse ad vicissitudines & varietates successione in calibus diversis referri. Itaque Aristotelem non male generationem & corruptionem rem obliquæ viæ Solis attribuisse, eamque ut efficientem causam earum constituisse, si libidine pronuntiandi, & arbitrium Naturæ se gerendi, & res ad placitum suum distinguendi & concinnandi, recte inventum non corrupisset. Illum enim & Generationem & Corruptionem (quæ nunquam prorsus privativa, sed generationis alterius prægnans est) inæqualitati caloris Solis secundum totum, hoc est, Accedentiæ & Recedentiæ Solis conjunctim, non generationem Accedentiæ, Corruptionem Recedentiæ divisim assignare debuisse; quod pinguit & ex vulgi fere iudicio fecit. Quod si cui mirum videatur, generationem rerum Soli attribui, cum Sol ignis esse alleratur, & supponatur; Ignis autem nil generet, id leviter objici. Somnium enim plane esse illud de Heterogenia calorum Solis & ignis. Infinitas enim esse operationes, in quibus actio Solis & actio Ignis conveniant; ut in maturatione fructuum, conservacione plantarum tenerarum, & elementariæ cæli assuetatum in regionibus frigidis, exclusioneavorum, restitutione urinarum ad claritatem, (calorem enim Solis & Animalis conjungimus (resuscitatione animalculorum frigore obrigentium, evocatione eorum & vaporum, & id genus. Sed nihilominus ignem nostrum malum mimum esse, nec Solis actiones bene imitari, aut prope attingere, cum Solis calor tribus dotatus sit proprietatibus, quæ ignis communis æge ullo artificio representare possit. Primum, quod sit ob distantiam, gradu ipso minor & blandior; hoc vero ejusmodi esse, ut aliquo modo æquiparari possit; caloris enim talis modus, magis incognitus est, quam imparabilis. Secundo, quod per tot & talia media fluens & gliscens, dissimularem quandam & generativam vim mutuetur & obtineat; maxime vero quod tam regulari inæqualitate augeatur, minuatur, accedat, recedat, nunquam vero subsultorie aut præcipitante sibi succedat. Quæ duo postrema ab igne fere sunt inimitabilia, licet industria perspicaci & persensares provehi possit. Atque hujusmodi quædam de diversitate Calorum à *Telesto* dicuntur.

Frigida autem, contrarij nempe partis ipsius, atque dispensationis ejus vix meminit; nisi forte quæ de dispositione materiæ jam secundo loco dicitur, ea huic rei satisfacere posse putaverit; quod tamen facere non debuit, quandoquidem frigus nullo modo privationem caloris, sed omnino principium activum, caloris æmulum, & tantquam competitorem, videri voluit. Quæ autem de Materiæ dispositione dixerit, eo pertinent, ut ostendant quomodo Materia à calore patatur, & subigatur, & vertatur, massa frigoris mentione aut

cura. De frigore autem (nos enim in omnium inventis summa cum fide, & tamquam faventes, versamur) hujusmodi quædam dicere potuit. Sedem frigidam immotam & fixam ad structuram caloris mobilem & versatilem optime convenire; tamquam incudem ad malleam. Nam si utrumque principium varietatem & alterationem habuisset, genuissent procul dubio Entia horaria & momentanea. Etiam immensas regiones calidi (cælum scilicet) compacta natura globi, Terræ & circumjacentium, non nihil compensari; cum non spatia, sed copia Materiæ in spatiis, spectetur; frigidam vero naturam, virtutes & rationes, merito aut silentio præteriri, aut brevi sermone transmitti debere, cum nil certi & explorati de eo haberi possit per experientiam. Habemus enim ignem communem, tamquam Solis vicarium, qui caloris Naturam manifestet. At frigidam Telluris nulla est substitutio, quæ in manu hominis sit & adhibeat præsto ad experimentum. Etenim illos horrores & rigores frigidi, qui ex globo & ambitu Terræ hiemalibus temporibus, & in regionibus frigidissimis exspirant in aërem, tepores plane & balneæ esse, præ natura primi frigidi, in visceribus terræ inclusi; ut frigus illud, cujus homines sensum & potestatem habeant, simile quiddam sit, ac si calorem nullum alium haberent; præter eum qui à Sole æstivis diebus, & in calidis regionibus emanat; qui ad ignes fornacis ardentis collatus, refrigerium quoddam censeri possit. Sed in iis, qui subditia sunt, minus morandum. Videndum igitur deinceps, qualia sunt ea quæ à *Telesto* dicuntur circa dispositionem materiæ, in quam calor agit; cujus ea est vis, ut actionem ipsam caloris promoveat, impediatur, immutetur. Ejus ratio quadruplex. Prima, differentia sumitur ex calore præinexistente, aut non præinexistente. Secunda, ex copia aut paucitate materiæ. Tertia, ex gradibus subactionis. Quarta, ex clausura vel apertura corporis subacti. Quod ad primam attinet, supponit *Telestus* in omnibus entibus, quæ nobis cognita sunt, subesse atque latitare calorem nonnullum, licet ad tactum minime deprehendatur, qui calor cum novo aut superveniente calore conjungitur; quin & ipse ab eodem adventitio calore ad actiones suas peragendas etiam in proprio modulo excitatur atque incenditur. Hujus rei argumentum esse insignis, quod nullum scilicet sit ex Entibus; non metallum, non lapis; non aqua, non aër, quod non ex tactu, atque etiam ab admonitione ignis, aut corporis calidi calefcat. Quod factum iri verisimile non est, nisi calor præinexistens & latens, præparatio quædam esset ad calorem novum & manifestum. Etiam illud magis & minus, nempe facilitatem aut tarditatem in calore concipiendo, quod in Entibus invenitur, secundum modum caloris præinexistentis competere. Aërem vero parvo calore tepescere, atque eo qui in corpore Aquæ non percipiatur, sed sensum fugiat; Etiam Aquam citius tepescere, quam lapidem; aut metallum; aut vitrum. Nam quod aliquod ex istis, metallum scilicet aut lapis, citius tepescere videatur quam Aqua, id tantum in superficie fieri, non in profundo; quia corpora consistencia minus communicabilia sunt in partibus suis quam liquida. Itaque extima Metallum citius calefieri quam extima Aquæ, universam autem molem

molem, tardius. Secunda differentia ponitur in coacturatione & exprorectione materiae. Ea si densa fuerit, fit ut caloris vires magis uniantur, & per unionem magis augeantur & intendantur; contra si laxior fuerit, ut magis disgregentur & per disgregationem magis minuantur, & enerventur. Itaque fortiolem esse calorem metallorum ignitorum; quam Aquae ferventis, etiam quam flammæ ipsius, nisi quod flamma per tenuitatem magis subintret. Nam flammam carbonum sive lignorum, nisi flatu exciteretur, ut per motum facilius impellatur & penetret, non admodum furere; quin & nonnullas flammæ (qualis est spiritus vini inflammatus) adeo lentis caloris esse, ut ad manus fere toleretur. Tertia differentia, quæ sumitur ex subactione materiae; multiplex est; *Gradus enim subactionis* memorantur ab eo quasi septem; quorum *primus est*, Lenior, qui est dispositio materiae exhibens corpus ad majorem violentiam non nihil obsequens, & compressio- nis, & præcipue extensionis patiens, fluxibile denique aut ductile. *Secundus*, Mollities; cum majore violentia nil opus est, sed corpus etiam levi impulsione, atque ad tactum ipsum sive manum cedit abique evidenti retinentia. *Tertius*, Viscositas sive Tenacitas, quæ est principium quoddam fluoris. Videtur enim corpus viscosum ad contactum & complexum alterius corporis incipere fluere & continuari, nec se ipso finire, licet sponte & ex sese non fluat; fluidum enim sui sequax est viscosum alterius magis. *Quarta*, ipse fluor, cum corpus spiritus interioris particeps in motu versatur libens & seipsum sequitur, atque ægre definitur, aut consistit. *Quinta*, Vapor, cum corpus attenuatur in intabile, quod etiam majore cum agilitate & mobilitate cedit, fluit, undulat, trepidat. *Sexta*, Halitus, qui vapor est quidam magis coctus & maturus, & ad igneam naturam recipiendam subactus. *Septima*, ær ipse; ærem autem contendit *Telestes* omnino calore nativo, neque eo parvo aut impotenti, præditum esse; quod etiam in frigidissimis regionibus ær nunquam congelatur aut concresecit. Etiam illud evidenti indicio esse, ærem in natura propria calidum esse, quod omnis ær clausus, & sub universitate æris divulsus, & sibi permissus teporem manifeste colligit, ut in lana & rebus fibrosis. Etiam in locis clausis & angustis, ærem ad respirationem sentiri quodam modo suffocatum; quod a calido est. Atque hæc propterea fieri quod ær clausus, sua natura uti incipiat, cum ær foras & sub dio refrigeretur à frigore, quod globus Terræ perpetuo immittit & efflat. Quin etiam ærem nostrum communem tenui quadam cœlestium dote insigniri, cum habeat non nihil in se lucis; quod ex visu Animalium, quæ noctu & in locis obscuris cernere possunt, ostenditur. Atque talis est *Telestes* dispositionis materiae series, in mediis videlicet; siquidem extrema, videlicet ex altera parte corpora dura & frigida, ex altera, ignis ipse, tamquam termini mediorum non recententur. Sed præter hosce gradus simplices magnam occupatur diversitatem in dispositione materiae ex corpore similari & dissimilari, cum scilicet portiones materiae in uno corpore compositæ & coadunatae, vel ad unum ex gradibus supradictis æqualiter referri

possunt, vel ad diversa impariter. Longe enim maximam inde sequi in operatione caloris differentiam. Itaque quartam illam differentiam necessario adhiberi ex natura ac etiam positura Corporis, in quod calor agat, clausa aut porosa & aperta. Quando enim in aperta & exposita operatur calor, operatur seriatim & per singula, attenuando & simul educendo & separando. Cum vero in oclusa & compacta, operatur secundum totum, & secundum massam, nulla facta jactura caloris, sed calore novo & vetere se conjugentibus & plane conspirantibus; unde fit ut potentiores & magis intrinsecas & exquisitas alterationes & subactiones conficiat. Verum de hoc plura mox dicentur, cum de modo subactionis disseremus. Sed interim satagit & æstuat *Telestes* & miris modis implicatur, ut expediat modum divortii & separationis qualitarum suarum primarum connaturalium, caloris, lucis, tenuitatis, & mobilitatis, ac quaternionis oppositæ prout corporibus accidunt: cum corpora alia inveniuntur calida, aut ad calorem optime præparata, sed eadem inveniuntur quoque densa, quietas, nigra; alia tenuia, mobilia, lucida sive alba, sed tamen frigida; & similiter de cæteris, una quapiam qualitate in rebus existente, reliquis non competentibus; alia vero duabus ex istis naturis participant, duabus contra priventur, varia admodum permutatione & consortio. Quam parte *Telestes* non admodum feliciter perfungitur, sed more Adversariorum suorum se gerit; qui cum prius opinantur quam experiuntur, ubi ad res particulares ventum est, ingenio & rebus abutuntur, atque tam ingenium quam res misere læerant & torquent; & tamen alacres & (si ipsis credas) victores, ut sensu utcumque abundant. Concludit autem rem per desperationem, & votum, illud significans, licet & caloris vis & copia, & Materiae dispositio crasso modo & secundum summas distingui & terminari possint; tamen exactas & accuratas eorum rationes, & distinctos & tamquam mensuratos modos, extra inquisitionis humanæ aditus lepositos esse; ita tamen, ut (quo modo inter impossibilia) diversitas dispositionis Materiae, melius quam caloris vires & gradus, perspicui possint, atque nihilominus in his ipsis (si qua fata sinant) humanæ & scientiæ & potentæ fastigium & culmen esse. Postquam autem desperationem plane professus esset, tamen in vota precelesque non cessat. Ita enim dixit: *Qui porro calor vel quantus, hoc est, quod caloris robur, & que ejus copia, quam Terram & que Entiam qualia inverrat, minime inquirendum videtur, ut quod homini nulla (ut nobis videtur) innotescere queat ratione. Qui enim vel caloris vires, & calorem ipsum veluti in gradus partiri, vel materia, cui inatus est, copiam quantitatemque distincte percipere, & certis determinatisque caloris viribus copiamque, certam Materiam quantitatem, dispositionemque, certasque actiones, aut contra, certa Materiae quantitatem, certisque actionibus, certam determinatamque caloris copiam assignare liceat? Visum idotio fruente & perspicacioris prædit ingenio, & quibus in summa tranquillitate Rerum Naturam perscrutari licuerit, assequantur: ut homini non omnium modo scientes, sed omnium fere potentes fiant! honestius paulo quam solent ejus adve-*

adversarii, qui quicquid Artes, quas ipsi pepere-
runt, non assequuntur, id ex Arte omnino impos-
sibile statuunt, ut nulla Ars damnari possit, cum
ipsa & agat & iudicet. Restat Tertium quod e-
rat, subactionis videlicet Modus. Hoc triplē
dogmate absolvit *Telestus*. Primum est, id quod
antea à nobis obiter est notatum, nullam profus
Symbolizationem intelligi (ut in Peripatetico-
rum doctrina) per quam tres tamquam concordia
quadam foveantur & conspirent. Omnem enim
generationem, atque adeo omnem effectum in
Corpore Naturali, victoria & prae-dominantia,
non pacto aut fœdere transigi. Id quod novum
non est, cum etiam *Aristoteles* in doctrina *Empe-
doctis* hoc ipsum notaverit. Quod scilicet cum
Empedocles Litem & Amicitiam, rerum princi-
pia efficiantia statuisse, tamen in explicatōn-
ibus suis causarum, Inimicitia fere utatur, alterius
tamquam oblitus. Secundum est, calorem actione
sua propria perpetuo vertere Ens in humidum,
& quod calori siccitas nullo modo coëat, nec
frigori humiditas. Idem enim esse attenuare &
humectare, atque quod maxime tenue, id etiam
maxime humidum esse; cum per humidum in-
telligatur id quod facillime cedit, abit in partes, &
rursus se restituit, atque ægre finitur aut consi-
stet. Quæ omnia magis insunt flammæ, quam aë-
ri; qui à Peripateticis constituitur maxime hu-
midus. Itaque calorem, humidum perpetuo alli-
cere, depascere, extendere, indere, generare,
contra, frigus omnia agere in siccitatem, concre-
tionem, duritiem; ubi vult *Aristotelem* & hebe-
tem in observatione, & sibi discordem, & erga
Experientiam imperiosum & libidinolosum videri,
quod calorem cum siccitate copulet. Nam quod
aliquando Entia desiccet calor, id per accidens fie-
ri; nimirum in corpore dissimilari, & ex partibus
aliis magis crassis, aliis magis tenuibus coagmen-
tato, eliciendo, & (per attenuationem) exitum
dando parti tenuiori, dum pars crassior inde cog-
tur, & magis se cōstringat: quæ tamē ipsa pars cras-
sior, si advenit calor fetocior, & ipsa fluit, ut
in lateribus manifestum est. Primo enim calor
non ita sevens lutum cogit in lateres, tenuiore
parte evaporata. At fortior calor etiam illam sub-
stantiam lateritiam solvit in vitrum. Atque hæc
duo dogmata veluti erorum redargutiones cen-
seri possunt; Tertium plane affirmat, neque id so-
lum, sed & perspicue distinguit subactionis Mo-
dum. *Is duplex est, vel Rejerendo, vel Vertendo;*
atque alteruter ex iis modis perducitur in actum
secundum vim caloris & dispositionem materiæ.
Cujus rei tamen duo videntur tamquam Cano-
nes. Unus, quod cum calidum & frigidum magna
mole, & tamquam iusto exercitu concurrant, se-
quitur ejectio. Nam entia, veluti acies, loco mo-
ventur & impelluntur. Ubi vero minore quantita-
te res geritur, sequitur versio, nam interimuntur
Entia & Natura potius quam locum mutant.
Hujus rei insigne & nobile exemplum esse in re-
gionibus Aëris superioribus, quæ licet ad calorem
cælestem magis appropinquent, tamen frigidiores
inventiuntur, quam confinia Terræ. In illis e-
nim locis, postquam propius ad sedem primi cali-
di ventum est, calor se colligens universam frigoris
vim, quæ ascenderit, simul ejiat & detradit, &
aditu prohibet. Quin etiam similiter fieri posse, ut

sint per profunda Terræ calores vehementiores
quam in superficie; postquam scilicet ad sedem
primi frigidi appropinquatio facta est, quod se ex-
citans, magno impetu calidum rejicit, & fugit, &
in se vertit. Alter Canon est, quod in aperto se-
quitur ejectio; in clauso versio. Hoc autem insi-
gniter conspicitur in vasibus oclusis, ubi emissio
corporis attenuati (quod spiritum fere vocamus)
prohibita & reclusa profundas & intussecas in
corporibus alterationes & fermentationes gene-
rat. At hoc ipsum similiter fieri, cum corpus ob
partium compactionem sibi ipsi instar vasis occlu-
sit. Atque hæc sunt quæ *Telestus*; & fortasse *Parme-
nidi*; circa rerum Principia, visa sunt; nisi quod *Te-
lestus* Hylem addidit de proprio; Peripateticis scilicet
notionibus depravatus.

Atque similia veri fuissent, quæ à *Telesto* dicun-
tur; si homo tollatur à Natura & simul Artes Me-
chanicæ, quæ materiam vexant, atque Fabrica
Mundi simpliciter spectetur. Nam pastoralis quæ-
dam videtur ista Philosophia, quæ Mundum con-
templatur placide, & tamquam per otium. Si-
quidem de Systemate Mundi disserit non male, de
Principiis imperitissime. Quin & in ipso quoque
Systemate ingens est lapsus, quod tale constituat
Systema, quod videri possit æternum, nec sup-
ponat Chaos, & mutationes schematici ma-
gni. Sive enim ea est *Telesti* Philosophia, sive Pe-
ripateticorum, sive quæ alia, quæ in eum modum
Systema instruat, libret, muniat, ut non videatur
fluxisse à chao; ea levior Philosophia vi-
detur, atque omnino ex angustiis pectoris humani.
Nam omnino secundam sensum Philosophanti
Materiæ æternitas asseritur; Mundi (qualem
eum intuemur) negatur; quod & prisce Sapien-
tiæ, & ei, qui ad ipsam proximè accedit, *Democrito*
visum est. Idem sacre Literæ testantur. Illud præ-
cipue interest, quod illæ etiam Materiam à Deo;
hi ex sese statuunt. Tria enim videntur esse do-
gmata, quæ scimus ex fide, circa hanc rem. Pri-
mo, quod materia creata sit ex nihilo. Secundo,
quod eductio Systematis fuerit per verbum Om-
nipotentis, neque quod Materia de ipsa eduxe-
rit à Chao in Schematicum illum. Tertio,
quod Schematicus ille (ante prævaricationem)
fuerit optimus; ex iis quæ Materia (quæ creata
erat) suscipere posset. At Philosophiæ illæ ad
nullum horum ascendere potuerunt. Nam &
creationem ex nihilo exhorrent, & hunc Schemati-
smum post multas ambages & molimina Mate-
riæ, eductum sentiunt; nec de optimitate laborant,
cum Schematicus asseratur occiduus & variabi-
lis. In his itaque fidei atque ejus firmamenti stan-
dum. Utrum vero Materia illa creata, per longos
seculorum circuitus, ex vi primo indita, se in illum
optimum Schematicum colligere & vertere po-
tuisset, (quod missis ambagibus ex verbi imperio
continuo fecit) non inquirendum fortasse est.
Tam enim est miraculum, & ejusdem omni-
potentis Representatio Temporis, quam Effor-
matus Entis. Videtur autem Natura divina utra-
que Omnipotentis emanatione se insignire vo-
luisse: Primo, operando Omnipotentet super
Ens & Materiam, creando scilicet Ens à Nihilo;
Secundo, super Motum & Tempus, anticipando
Ordinem Naturæ & accelerando processum Entis,
Verum hæc ad parabolam de cælo pertinent, ubi
quæ

quæ nunc breviter perstringimus, fufius differe-
mus. Itaque ad Principia *Telesi* pergendum. At-
que utinam hoc faltem femel & inter omnes con-
veniret, ne aut ex non Entibus Entia, aut ex
non Principiis Principia, constitui placeret, ne-
que manifesta recipiatur contradictio. Principi-
um autem abstrahum non est Ens; rursus Ens
mortale non est Principium; ut necessitas plane in-
vincibilis hominum cogitationes (si sibi constare
velint) compellat ad Atomum, quod est verum
Ens, materiatum, formatum, dimensum, locatum,
habent Antitypiam, Appetitum, Motum Emanationem.
Idem per omnium corporum Naturam interitus manet inconcussus & æternum.
Nam cum tot & tam variz sint corporum majorum
corruptiones, omnino necesse est, ut quod
tamquam centrum manet immutabile, id aut po-
tentiale quiddam sit, aut minimum; aut potentiale
non est. Nam potentiale primum reliquorum, quæ
sunt potentialia, simile esse non potest, quæ aliud
actu sunt, aliud potentia. Sed necesse est ut plane
abstrahum sit, cum omnem actum abneget, & om-
nem potentiam contineat. Itaque relinquitur
ut illud immutabile sit Minimum; nisi forte quis
asserat omnino Principia nulla existere; sed rem
alteram alteri pro principis esse, legematque or-
dinem mutationis constantia esse & æterna, Essen-
tiam ipsam fluxam & mutabilem. Atque fatius
foret huiusmodi quoddam diserte affirmare, quam
studio æternum aliquod principium statuendi, in
durius incommodum incidere, ut idem princi-
pium ponatur phantasticum. Illa enim prior ratio
aliquem exitum habere videtur, ut res mutantur in
Orbem; hæc profus nullum, quæ notionalia, &
Mentis adminicula habet pro Entibus. Et tamen
quod hoc ipsum nullo modo fieri possit, postea
docebimus. *Telesio* tamen *Hyle* placuit, quam ex
junioris ævo post natam in *Parmenidis* Philoso-
phiam transtulit. At certamen instituit *Telesius* a-
gentium suorum principiorum, mirum & plane in-
niquum, & copiis & genere bellandi. Nam quod
ad copias attinet, Terra ei est unica, at cæli exerci-
tus ingens; Etiam Terra puncti fere instar; Cæli
vero spatia & regiones immensæ. Neque huic in-
commodo illud subvenire queat, quod Terra &
Connaturalia ejus ex Materia maxime compacta
asserantur, Cælum contra & ætherea ex materia
maxime explicata. Licet enim plurimum certe
inter sit, tamen hæc res nullo modo copias vel lon-
go intervallo æquabit. At robur dogmatis *Tele-
si* versatur in hoc vel præcipue, si tamquam æ-
qualis portio Hyles (secundum quantum, non
secundum exporrectionem) utrique principio a-
genti assignetur, ut res durare possint, & Systema
constitui & stabiliri. Quicumque enim cum *Te-
lesio* sentiet in cæteris, & exsuperantiam Hyles præ-
sertim tam amplo excessu, in uno principio, ad
alterum recipiet; hærebit, nec se omnino expli-
cabit. Itaque in Dialogo *Plutarchi* de facie in or-
be Lunæ, sana mente proponitur illa considera-
tio, non esse verisimile, in dispersione Materia.
Naturam quicquid compacti corporis erat in
unicum terræ globum conclusisse, tot interim
volventibus globis Astroorum. Huic vero cogi-
tationi tam immoderate indulgit *Gilbertus*, ut non
solum Terram & Lunam, sed complures alios glo-
bos solidos & opacos, per expansionem cæli, inter

globos lucentes, sparsos assereret. Quin & ipsi
Peripatetici, postquam cælestia suo statu; sublu-
naria autem per successionem & renovationem æ-
terna posuissent, non consili sunt se hoc dogma
tueri posse, nisi Elementis veluti aquas Materiae
portiones assignassent. Hoc est enim illud quod
de decupla illa portione, qua ambiens Elementum
interius Elementum superet, consomniat.
Neque ista eo adducimus, quod nullum ex his no-
bis placeat, sed ut ostendamus inopinabile quid-
dam esse; atque cogitationem profus male men-
suratam, si quis Terram, contrarium agens cælo
principium statuatur: quod *Telesius* fecit. Atque
hoc ipsum durius multo invenitur, si quis præter
quantum ipsum, dispacem virtutem & actum cæ-
li & terræ intueatur. Perdita enim omnino sit si-
micationis conditio, si ex altera parte telorum
hostilium ictus perferantur, ex altera non pertin-
gant, sed citra cadant. At liquet plane Solis vi-
res in Terram mitti; Terræ autem vires usque
ad Solem pervenire nemo spondeat. Et enim in-
ter omnes virtutes, quas Natura parit, illa lu-
cis & umbræ longissime emittitur, & maximo
spatio sive orbe circumfunditur. Umbra autem
Terræ citra Solem terminatur, cum lux Solis, si
terra diaphana esset, globum Terræ transverberare
possit. Nominatum calidum, frigidum (de
quibus nunc est sermo) nunquam deprehenduntur
tam magna spatia vincere, in virtute sua perse-
renda, quam lux & Umbra. Itaque si Umbra
Terræ non pertingit ad Solem, multo minus frigi-
dum Terræ eo adpirare posse consentaneum est.
Id si ita sit, nempe ut Sol & calidum in quædam
corpora media agat, quo contrarii principii virtus
non ascendat, nec ullo modo eorum actum im-
pediat, necesse est ut illa (Sol, inquam, & calidum)
proxima quæque occupent, & deia remotiora
quoque conjungant, ut tandem futura sit *Her-
cliti* conflagratio, Solari & cælesti natura gra-
dum versus terram & confinia ejus descendente &
magis appropinquante. Neque illa admodum
conveniunt, ut vis illa Naturam suam imponendi
& multiplicandi, & alia in se vertendi, quam *Te-
lesius* principis attribuit, non operetur in similia,
æque aut magis quam in contraria; ut cælum jam
excandescere debuerit, & stellæ inter se commi-
ti. Verum ut propius accedamus, quatuor om-
nino demonstrationes proponende videntur,
quæ *Telesio* Philosophiam de Principiis plane con-
velleret & destruere possint, etiam singulæ, multo
magis conjunctæ. Harum prima est, quod inveni-
antur in rebus nonnullæ actiones & effectus, et-
iam ex potentissimis & latissime diffusis, quæ ad
calorem & frigus nullo modo referri possint. Pro-
xima, quod inveniuntur naturæ nonnullæ, quarum
calor & frigus sint effectus & consecutiones; neque
id ipsum per excitationem caloris præinexistentis
aut admonitionem caloris advenientis; sed protus
per quæ calor & frigus in primo esse ipsorum in-
dantur & generentur. Itaque principii ratio in his
ex utraque parte deficit, tum quia aliquid non ex
ipsis, tum quia ipsa ex aliquo. Tertia, quod etiam
ea quæ a calore & frigore originem ducunt (quæ
certe sunt quamplurima) tamen procedunt ab il-
lis, tamquam ab Efficiente & Organo, non tam-
quam à causa propria & intima. Postremo, quod
conjugatio illa quatuor connaturaliū omnino per-
miscetur

miscetur & confunditur. Quare de his sigillatim dicemus. Atque al cui fortasse vix opera pretium videri possit, nos in Philosophia *Telestis* arguenda tam diligenter versari, Philosophia scilicet non admodum celebri aut recepta. Verum nos huiusmodi fastidia nil moramur. De *Telestis* autem bene sentimus, atque eum ut amantem veritatis, & Scientiis utilem, & nonnullorum Placitorum emendatorem & novorum hominum primum agnoscimus. Neque tamen nobis cum eo res est tamquam *Telestis*, sed tamquam instauratore Philosophiæ *Parmenidis*, cui multa debetur reverentia. Sed illud in primis in causa est, quod hæc fufius agamus, quod in eo, qui primus nobis occurrit, complura differimus, quæ ad sequentium Sectarum (de quibus postmodum tractandum erit) redargutionem transferri possint, ne sæpius eadem dicere sit necesse. Sunt enim errorum (licet diversorum) fibræ miris modis inter se implicatæ & intextæ, quæ tamen sæpenuero una redargutione, tamquam falce, demeti & succidi possint. Verum ut occupimus dicere, videndum quales inveniantur in rebus virtutes & actiones, quæ ad calidum & frigidum nullo rerum consensu, aut ingenii violentia trahi possint. Primo itaque sumendum quod à *Telestis* datur, materiæ summam æternam constare, nec augeri aut minui. Hanc ille dotem, qua Materia se servat, & sustinet, transmittit, ut passivam, & tamquam ad rationem quanti potius, quam ad formam & Actionem, pertinentem, ac si nihil opus esset eam calori & frigori deputare, quæ agentium tantum formarum, & virtutum fontes ponuntur; Materiam enim non simpliciter, sed omni agente virtute destituit & exui. Atque hæc asseruntur magno Mentis errore, & prorsus mirabili, nisi quod consensus atque opinio pervulgata & inveterata miralium tollit. Nil enim simile fere inter errores reperitur, quam ut quis virtutem istam materiæ inditam, per quam ipsa se ab interitu vindicat, adeo ut minima quæque Materiæ portio, nec universa mundi mole obrui, nec omnium agentium vi & impetu destrui, aut ullo modo annihilari, & in ordinem redigi queat; quin & spatii non nihil occupet, & renitentiam servet cum dimensione impenetrabili, & ipsa vicissim aliquid moliatum, nec se deserat; pro agente virtute non habeat, cum contra sit omnium virtutum longe potentissima, & plane insuperabilis, & veluti metum satum, & necessitas. Hanc autem virtutem nec conatur *Telestis* ad calidum & frigidum referre. Atque hoc recte; neque enim scilicet aut incendium, aut torpor, & congelatio huic rei aliquid addunt, vel detrahunt, nec super eum aliquid possunt, cum ipsa interim & in Sole, & ad centrum Terræ & ubique vigeat. Sed in eo lapsus videtur, quod molem Materiæ certam & definitam agnoscat; ad virtutem qua se numeris suis tueatur, excutit, eamque (profundissimis Peripateticorum tenebris immersus) accessorii loco ducit, cum sit maxime principalis, corpus suum vibrans, aliud submovens, solida & adamantina in seipso, atque unde decreta & possibili & impossibili emanant autoritate inviolabili. Scholasticum idem vulgare eam facili verborum complexu pueriliter prensat, satisfactum huic cogitationi putans, si duo corpora in eodem loco non posse esse pro canone ponat, virtutem autem istam, atque ejus modum, nunquam apertis

oculis contemplatur, & ad vivum dissecat; parum scilicet gnara, quanta ex ea pendeant, & qualis lux inde Scientiis exoritur. Verum (quod nunc agitur) ista virtus quantacunque extra *Telestis* principia cadit. Transeundum jam ad virtutem illam, quæ ad priorem hanc est tamquam Antistropa, eam scilicet quæ nexum materiæ tueatur. Ut enim Materia à Materia obrui non vult, ita nec Materia à Materia divelli. Atque nihilominus utrum hæc Naturæ lex sit æque ac illa altera peremptoria, magnam habet dubitationem. *Telestis* enim, quemadmodum *Democrito*, vacuum coæservatum & sine meta dari placuit, ut Entia singularia contiguam suam deponant, nonnunquam & deserant, ægre (ut ajunt) & illibenter, sed majore nempe aliqua violentia domita & coacta; idque ille nonnullis experimentis demonstrare contendit, ea potissimum adducens, quæ passim citantur ad abnegandum & resellendum vacuum, eaque tamquam extrahens & amplians eo modo, ut Entia videri possint in levi aliqua necessitate posita, contiguam illud tenere; sin majorem in modum torqueantur, vacuum admittere; sicuti in cleydris aqueis, in quibus si foramen, per quod aqua descendere possit, minutius sit, spiraculo egebunt, ut Aqua descendat, sin latius, etiam absque spiraculo Aqua in foramen majore mole incumbens, & vacuum supra nil morata, deorsum fertur. Similiter in follibus, in quibus si ea comprimantur & ocludantur, ut nullus illabenti aëri aditus pateat, ac postea elevet & expandat, si pellis gracilis sit & debilis, dirumpitur pellis; si crassa & frangi inepta, non item; & alia hujusmodi. Verum experimenta ista nec exacte probata sunt, nec inquisitioni omnino satisfaciunt, aut quæstionem terminant, atque licet per illa *Telestis* se addere rebus & inventis putet, & quod ab aliis confusus observatum est, subtilius distinguere nitatur, tamen nullo modo par rebus evadit, nec exitum rei evolvit, sed in mediis prorsus deficit; quod ex more est & ipsi Peripateticis, qui ad experimenta contuenda instar noctuarum sunt, neque id tam ob facultatis imbecillitatem, sed ob cataractas opinionum, & contemplationis plenæ & fixæ impatientiam. Quæstio vero ista (ex maxime arduis) quousque detur vacuum, & ad quæ spatia fieri possit feminum vel coitio vel distractio, & quid sit in hoc genere peremptorium, & invariabile, ad locum ubi de vacuo tractandum erit, rejicimus. Neque enim multum interest ad id quod nunc agitur, Utrum Natura vacuum penitus respuat, an Entia (ut emendatius se loqui putat *Telestis*) mutuo contactu gaudeant. Illud enim planum facimus, istam sive vacui fugam, sive contactus Cupidinem, nullo modo à calido & frigido pendere, nec à *Telestis* ipsi adscribi, nec ex rerum ulla evidentia illis adscribi posse; cum Materia loco mota aliam prorsus materiam trahat, sive illa sit calida, sive frigida, sive liquida sive sicca, sive dura sive mollis, sive amica sive inimica, adeo ut corpus calidum, corpus gelidissimum citius attraxerit ut ei adsit, quam se ab omni corpore disjungi & deserti patiantur. Nam vinculum Materiæ fortius est, quam dissidium calidi & frigidi. Et sequacitas Materiæ non curat diversitatem formarum specialium. Itaque nullo modo hæc virtus nexus ab illis princi-

piis calidi & frigidi. Sequuntur virtutes duæ invicem oppositæ, quæ regnum hoc principiorum (ut videri possit) ad calidum & frigidum detulerunt, sed jure male enucleato; Eas dicimus, per quas Entia se aperiant & rarefaciunt, dilatant & expandunt, ita ut majus spatium occupent, & se in majorem sphaeram coniciant; aut rursus se claudunt & condensant, coarctant & contrahunt, ita ut spatium decedant, & in minorem sphaeram se recipiant. Ostendendum itaque est, quatenus ista virtus à calido & frigido ortum habeat, & quatenus eorsum moretur, nec enim illa rationes misceat. Atque verissimum est, quod affirmat *Telestus*, rarum & densum caloris & frigoris esse veluti officina propria: longe enim maxima sunt illorum partes ad hoc, ut corpora majus & minus spatium occupent; Sed tamen confusius ista accipiuntur. Videntur enim corpora quandoque ab una spatiatione naturali in alteram migrare & se transferre, idque libenter & tamquam violentia, & formam mutantia; quandoque autem tantummodo à naturali spatiatione de pulsa, & manente forma veteri in consuetam spatiationem reverti. Atque virtus illa progressiva in novum spatium à calido & frigido fere regitur. At virtus aliter restitutiva non item, siquidem expandit se Aqua in vaporem & aërem, oleum similiter & pingua in hantum & flammam ex vi caloris; nec (si perfecte transmigraverint) reverti satagunt; Quin & aër ipse ex calore intumescit & extenditur. Quod si migratio fuerit semiplena, post caloris abcessum, in se facile recidit; ut etiam in virtute restitutiva partes frigoris & caloris sint nonnullæ. At quæ non mediante calore, sed violentia aliqua extensa sunt & distracta, etiam absque ulla frigoris accessione, aut diminutione caloris, in priora spatia (cessante violentia) cupidissime revertuntur; ut in exsuctione ovi vitrei, & foliis levatis. Id vero in solidis & crassis longe evidentius est. Nam si distendatur pannus vel chorda, remota vi, magna velocitate resiliunt; atque eadem est compressionis ratio. Nam aër violentia aliqua contrusus & incarceratus multo conatu erumpit; atque adeo omnis ille motus mechanicus, quo durum à duro percutitur qui vulgo motus violenti nomine appellatur, per quem res solidæ mittuntur & volant per aërem & aquam, nihil aliud est quam nixus partium corporis emissi ad se expediendum à compressione; & tamen nusquam hic apparent vestigia calidi & frigidi. Neque est, quod quis arguetur ex doctrina *Telestii* hoc modo, ut dicat, esse singulis spatiationibus naturalibus assignatam portionem quandam calidi & frigidi, ex certa quadam Analogia. Itaque fieri posse, ut tamen si nihil addatur caloris & frigoris, tamen si spatia materiæ extendantur aut contrahantur, res eodem recidit, quia plus & minus imponitur Materiæ in spatio, quam pro ratione caloris & frigoris. Verum ista licet non absurda dicta, tamen sunt eorum qui semper aliquid comminisci solent, ut quod semel visum est, teneant, nec Naturam & res persequantur. Nam si addatur calor & frigus hujusmodi corporibus extensis aut compressis, idque majore mensura quam pro ratione & natura Corporis ipsius, veluti si pannus illeensus calefiat ad ignem, tamen nullo modo rem compensabit, nec impetum restitutionis extinguet. Itaque planum jam fecimus, istam

virtutem spatiationis, ex calore & frigore in parte notabili non pendere, cum tamen sit ipsa illa virtus, quæ plurimum autoritatis his principii tribuerit. Sequuntur duæ virtutes quæ omnibus in ore sunt, atque longe & late patent, per quas scilicet corpora massas sive congregationes majores rerum connaturalium petunt, in quarum observatione, ut in reliquis, aut nugantur homines, aut plane aberrant. Schola enim communis satis habet, si motum naturalem à violento distinguat, & gravia deorsum, levia sursum ferri ex motu naturali pronuntiet. Verum parum proficiunt ad Philosophiam hujusmodi speculationes. Ista enim Natura, Ars, violentia, compendia verborum sunt, & nugæ. Debuerunt autem hunc motum non tantum ad naturam referre, sed etiam affectum & appetitum particularem & proprium corporis naturalis in hoc ipso motu quaerere. Sunt enim & alii motus complures naturales ex passionibus rerum longe diversis. Itaque res secundum differentias proponenda est. Quin & ipsi illi motus, quos violentos appellant, magis secundum Naturam appellari possunt, quam iste quem vocant Naturalem; sit sit illud magis secundum Naturam quod est fortius, aut etiam quod est magis extratione Universi. Nam motus iste adscensus & descensus, non admodum imperiosus est, nec etiam universalis, sed tamquam provincialis & secundum regiones; quin & aliis motibus obsequens & subiectus. Quod vero gravia deorsum ferri ajunt, levia sursum, idem est ac si dicerent, gravia esse gravia, levia levia. Quod enim prædicatur, id ex vi ipsa termini in subiecto assumitur. Si vero per grave densum, per leve rarum intelligunt, promouent non nihil, ita tamen ut adjunctum & concomitans potius, quam ad causam rem deducant. Qui vero gravium appetitum ita explicant, ut ad centrum Terræ illa ferri contendant, levia ut ad circumferentiam & ambitum cœli, tamquam ad loca propria; affectum certe aliquid, atque etiam ad causam innuunt; sed omnino perperam. Loci enim nullæ sunt vires, neque corpus nisi à corpore patitur, atque omnis incitatio corporis, quæ videtur esse ad se collocandum, appetit atque molitur configurationem versus aliud corpus, non collocationem aut situm simplicem.

INDICIA VERA

D.

INTERPRÆTATIONE

NATURÆ.

QUI de Natura tamquam de re explorata pronuntiare auli sunt, sive hoc ex animi fiducia fecerint, sive ambitiose, & more professorio, maximis illi Philosophiam & Scientias detrimentis affecerunt. Ut enim ad fidem faciendam validi, ita etiam ad acquisitionem extinguendam & abruptandam efficaces fuerunt; neque virtute propria tantum profuerunt, quantum in hoc nocuerunt, quod aliorum virtutem corruerunt & perdidit. Qui autem contrariam huic viam ingressi sunt, atque nihil profus sciri posse asseruerunt; sive ex Sophistarum veterum odio, sive ex animi fluctuatione, aut etiam ex quadam Doctrinæ copia in hanc opinionem delapsi sunt, certe non contentendas ejus rationes adduxerunt. Veruntamen

neq